

Az iskolaotthon funkcionális tervéhez

- AJÁNLÁS EGY ÚJFAJTA ISKOLA ÉPÍTÉSZETI TERVÉHEZ -

Az „egésznaposság” térben, tárgyakban, tevékenységben

Darvas Imre (CSOMITERV) iskolaotthon terve (1. és 2. ábrák) alapkarakterisztikájában követi a miniszteri utasítás (Utasítás az általános iskolai tanulók egész napos foglalkoztatásáról, 132/1982. MK 22.) alapterületre, alapegységre (osztály) és instrumentáltásra (mosdók száma stb.) vonatkozó előírásait. Napjaink gazdasági helyzetére tekintettel figyelemmel van a bővítés, bővíthetőség és az ökonomikus használat szempontjaira. Célszerűségét és értékeit az „iskola” és az „otthon” analógiájára építő alapelv szellemében – a *használók közössége* (létszáma, mozgása, szerveződése stb.); – a *tevékenység* (jellegzetes munkaformák, eszközigény, manipuláció stb.); – a *tartalom* (a szociális és humán értelemben reveláns cselekvési módok) szempontjai szerint tárthatjuk fel legjobban. (Természetesen ezek nem egymást kizáró, inkább „egymásban megmutatkozó” jellegzetességek!)

A *lakás* és az *otthon*, az *iskola* és például a *nevelőotthon* szavak jelentésbeli különbségei arra figyelmeztetnek, hogy az igények, a funkciók szimpla projekciójával, kivételével nem hatolhatunk a terv lényegéhez. Fizikai értelemben a lakásban és az iskolában is ki kell elégíteni a mozgás (találkozás és elkülönülés), a pihenés, az ülés, a raktározás, a látás és láthatás stb. elvárásait. Azonban ezeknek az igényeknek kulturális tartalma és belső arányai alapján többféle rangsort is felállíthatunk közöttük.

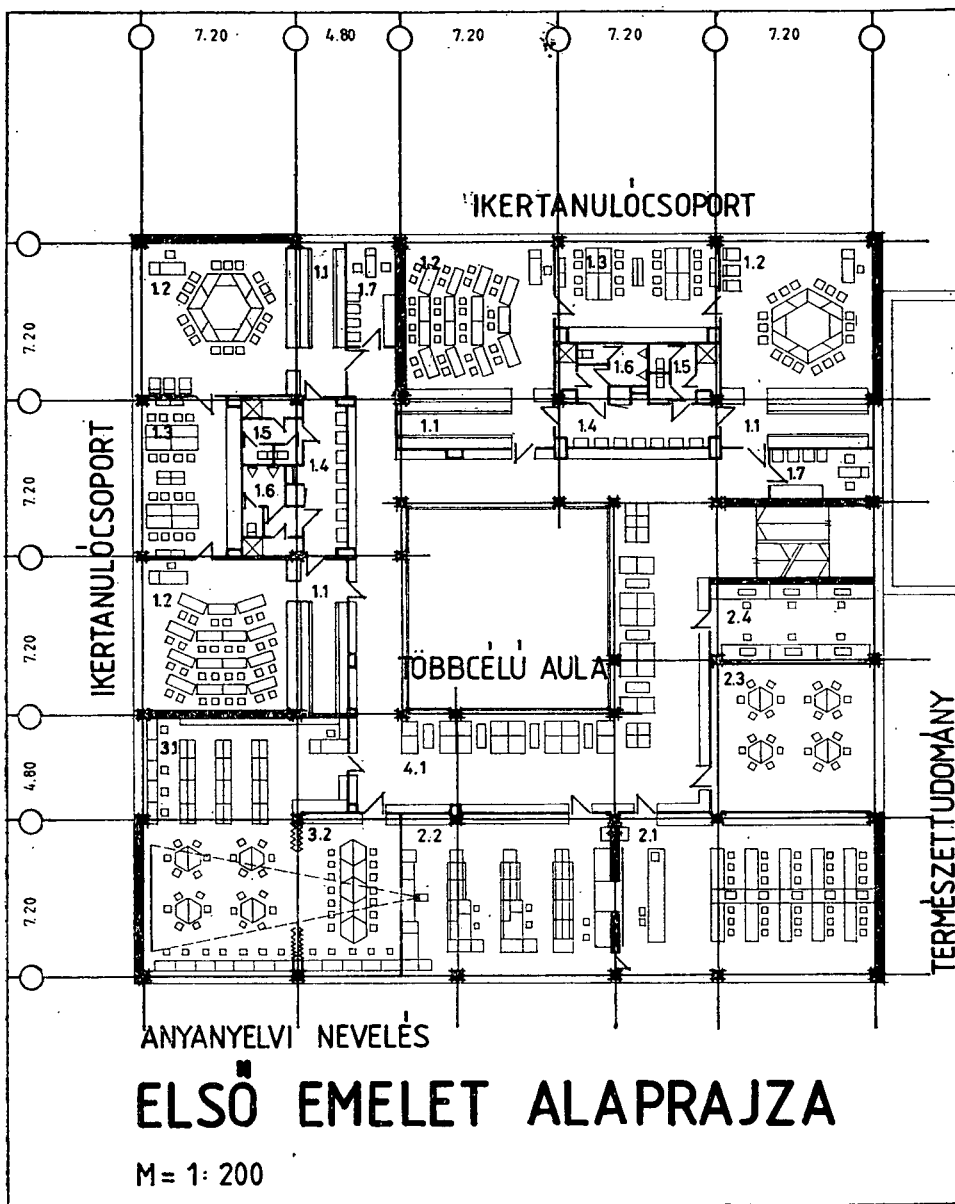
A tanulási (= ismeretszerző) tevékenységet egyoldalúan preferáló hagyományos iskolával szemben a „tanulás = szocializáció” elvére építő iskolaotthonban a legkonzervatívabb tanítási attitűd mellett is csupán az összetevékenység háromötödére lehet jellemző a frontális elrendezés gazdaságossága.

A használók közössége

A nevelés hatékonyságának több szinten tapasztalt beszűkülése, a tágabb társadalmi determinációk befolyásoló szerepének felismerése és a pedagógiai szociálpszichológia fejlődése nyomán a közeljövőben várható – a gyakran – ortodox módon közösséggelví pedagógia dogmáinak és a „személyiségfejlesztés vagy közösségi nevelés” tudathasadásának oldódása.

A szemlélet módosulására példának idézhetjük Inkei-Kozma nevelésprognosztikai tárgyú könyvét. (Célok és stratégiák a köznevelés fejlesztésében. Bp. 1977. Akad. 92. p.) „A nevelés-művelődés napjainkban mind teljesebben intézményes és szervezett társadalmi vállalkozássá válik. ... Komplexen felépült szervezetrendszer keretei között valósul meg.” – írják a 40. oldalon. A megállapítás azzal a konzekvenciával jár – és ezt a szerzők figyelembe veszik –, hogy a köznevelés rövid távú; nagy távú tervezése esetén el kell különíteni az interperszonális kapcsolatok szintjén és az intézményi szinten szükséges, kívánatos változásokat. Amíg a rövid távú tervezés és intézkedés szintjén az adott csoportszerkezetben aktuális viselkedés-modifikáció a kitűzhető cél, addig a személyköziség távlatilag csoportléptékben, a közösségek épülésében vagy leépülésében érhető tetten. (A könyvük 34. oldalán levő táblázat alapján.)

Ezt a különbségtételt igazolja Nagy József az iskolát, mint szociológiai struktúrát feltáró modelltje. (1. sz. melléklet.)

1. IKER TANULÓCSOPORT

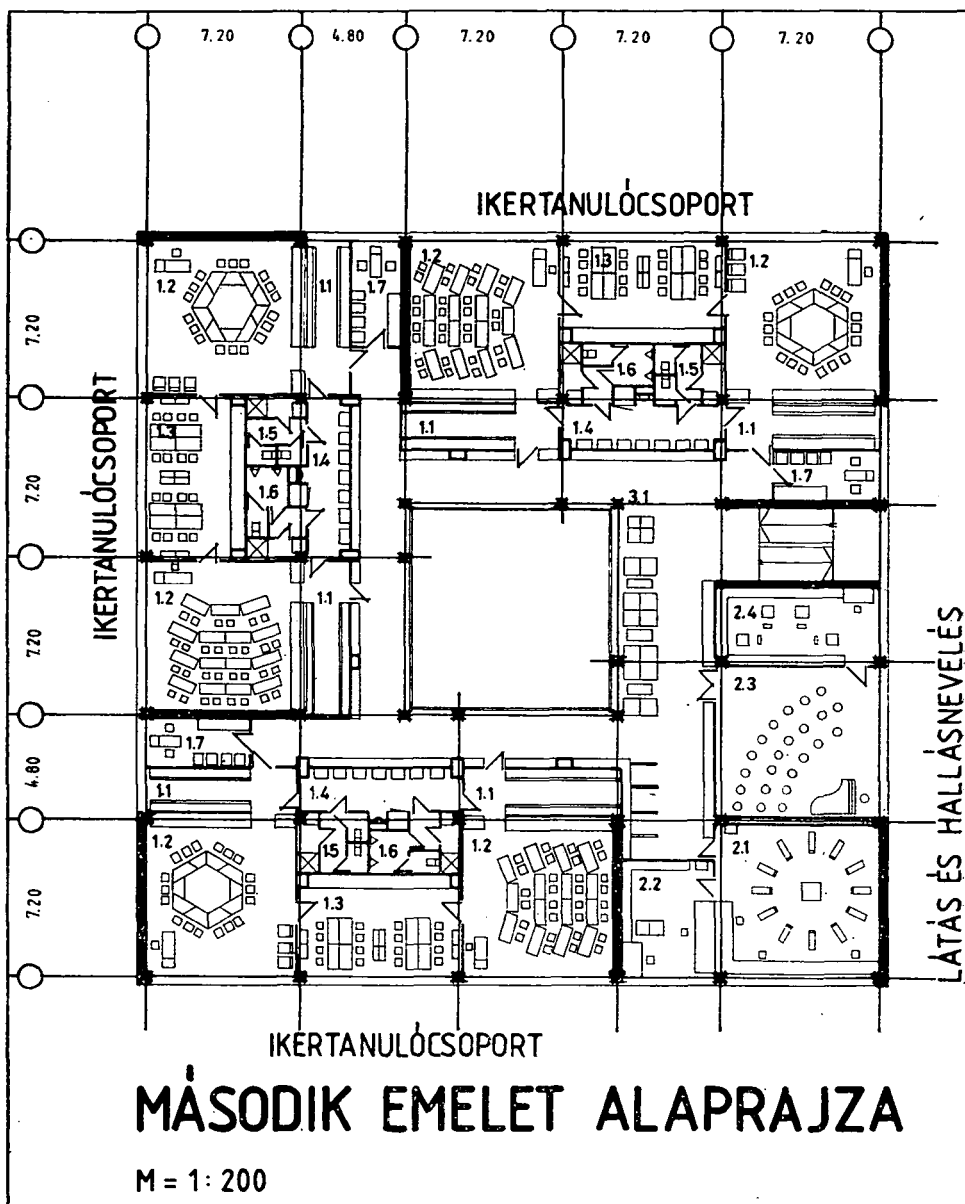
1.1 öltöző előtér $2 \times 15 \text{ m}^2$; 1.2 tanterem foglalkoztató $2 \times 54 \text{ m}^2$; 1.3 csoportszoba 35 m^2
 1.4 mosdó 16 m^2 1.5 lányok 8 m^2 ; 1.6 Fiúk 9 m^2 ; 1.7 egyéni foglalkoztató 11 m^2

2. TERMÉSZETTUDOMÁNY

2.1 Természettudományi előadó és kísérletező 91 m^2 ; 2.2 központi Médiatár 70 m^2 ; 2.3 szakköri szoba 50 m^2 ; 2.4 számítástechnika 26 m^2 ;

3. ANYANYELVI NEVELÉS 3.1 könyvtár 94 m^2 3.2 úttörő szoba 34 m^2

4. TÖBBCÉLÚ AULA 4.1 galéria 174 m^2

1. IKER TANULÓCSOPORT;

1.1 öltöző előtér $2 \times 15 \text{ m}^2$; 1.2 tanterem-foglalkotató $2 \times 54 \text{ m}^2$; 1.3 csoportszoba 35 m^2 ; 1.4 mosdó 16 m^2 ; 1.5 lányok 8 m^2 ; 1.6 fiú 9 m^2 ; 1.7 egyéni foglalkoztató 11 m^2 ; 2.

LÁTÁS ÉS HALLÁSNEVELÉS;

2.1 rajzterem 54 m^2 ; 2.2 rajzszertár 24 m^2 ; 2.3 ének-zeneterem 50 m^2 ; 2.4 szertár és próbaszoba 26 m^2 ;

3. TÖBBCÉLÚ AULA; 3.1 galéria 165 m^2

de az átrendezhetőség és átrendezés dinamikája nagymértékben épít a gyerek akaratára. Optimális szervezéssel legalább 15 órát mikrocsoport keretei között tölthet, amely a legkedvezőbb pszichoszociális megterhelést okozza.

Egy bizonyos méretű csoportban való részvétel természetesen nem zárja ki, hogy a tanuló ugyanabban az időben más szempont szerint rendezett együttes, csapat stb. tagjaként is megnyilvánuljon. Pl.: a 40 tagú iskolai énekkar próbáján a 10 tagú szolamok vezetői páros éneklési versenyt játszanak pájtásaikkal.

Gyakran szokták az emberi, társadalmi és kulturális életet anyag- és információcsere-képletre egyszerűsített modellben tárgyalni. Ebben az elvonatkoztatásban a művelődés, a tanulás az információhoz jutás, az információ megszerzésének módjaként fogható fel. Ez a felfogás gyakran visszaköszön a kibernetikai tanuláseméletekben, a programozott oktatás koncepcióiban. Ezek az elméletek azonban a köztük levő szélsőséges különbségek ellenére azonos eszmei „féloldalúság” betegségét nyögik. Az „információkinálat” és „információszerzés” előtérbe állításával nem tudnak kellő figyelmet fordítani az információkkal való élés mikéntjére. A „befogadni tudás” optimalizálása érdekében lemondanak az „alkotni tudás” fejlesztéséről.

Matematikailag értelmezve ezt a problémát, két vonatkoztatási tényezőt tekinthetünk: az időt és a befogadók létszámát. Ezek függvényében írható le egyik vagy másik eszköz, módszer hatékonysága.

$$\text{bit}_{\max} > N_{\max} > T_{\max}$$

ahol a bit_{\max} = az entrópia, a csatornakapacitás jele, azaz az alkalmazott eszköz hatékonyságára utal; N_{\max} = a résztvevők számát jelöli; a T_{\max} = pedig a kreativitás, az alkotóképesség jele. Ez az összefüggés úgy értelmezhető, hogy a fogadók számának növelése segítheti az információátadás teljesítményét, viszont csökkenti az alkotó önkifejtést. Az időt és a teret azonosnak véve!

A tevékenység és az épület (3. sz. melléklet)

Ha felteszik valakinek azt a kérdést, hogy mit csinálnak a gyerekek az iskolában; a válasz a legtöbb esetben az lesz, hogy: tanulnak.

Ezen a formális szinten túl kell azonban elgondolkodni az iskolaotthon életének, életrendjének megszervezésén. Nagyon találó Gáspárnak a szentlőrinci iskolakísérlettel kapcsolatos gondolata: „Első tekintetre furcsa paradoxon, hogy egy olyan komplex pedagógiai kísérletben, amelynek legfőbb stratégiai célja a szocialista nevelőiskola kialakítása, a tanulás-tanítás tartalmának és módszereinek a megváltoztatását tartjuk az első és legfontosabb taktikai lépésnek.” (Gáspár László: Egységes világnép, komplex tananyag. Bp. 1981. Tank.)

Az oktatás tartalmi elavultsága és mennyiségi túlméretezettsége ellen több komponensből álló tevékenységrendszer kell kialakítani az iskolában az „oktatás egyeduralma” felszámolásával felszabaduló időben.

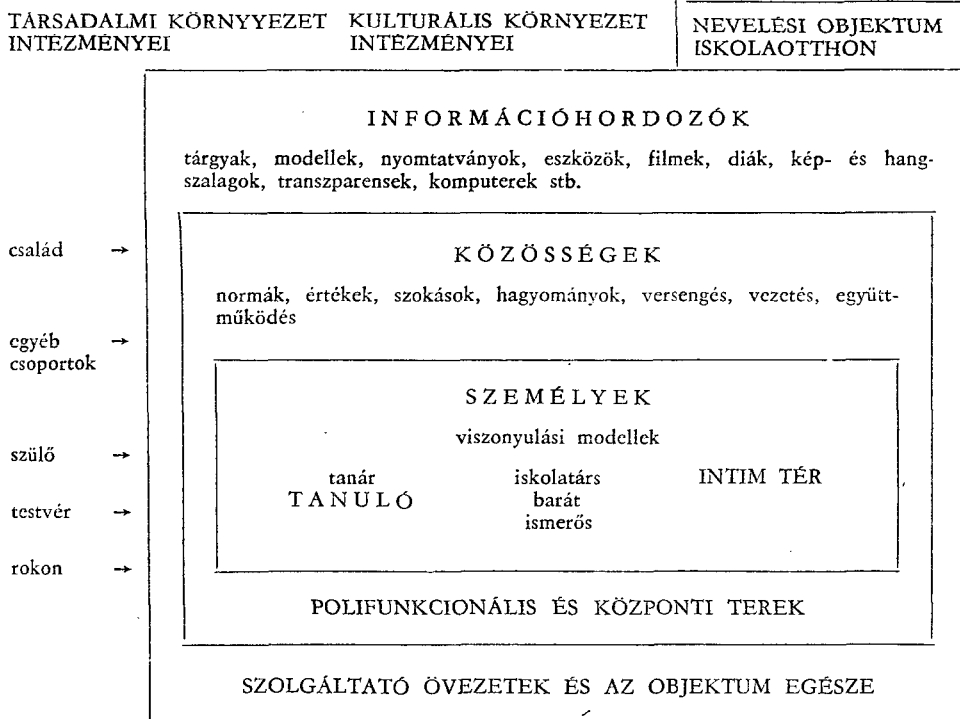
E tevékenységrendszer jelentőségét az adja, hogy bennük és általuk az osztálytársadalmi gyakorlat lényegi struktúrája, belső összefüggései, jellemző arányai pedagógiailag reprodukálhatók.

Hogy nem kizárólagos és egyedül üdvözítő – csak Szentlőrincen alkalmazható felfogásról van szó – bizonyíthatja a budapesti Bokányi Dezső Általános Iskola húszéves gyakorlata is. Ez arra az alapelve épül, hogy a viszonyok és kapcsolatok alakításával kell a gyereket fejleszteni. A tapasztalatokat nyújtó és gyermeki önkormányzattal szabályozott tevékenység az alábbi területeken folyik: 1. társadalmi (közéleti), 2. intellektuális, 3. gazdálkodó, termelő, 4. életmód, 5. alkotó kulturális tevékenység, 6. szabad idő programok, 7. családi kapcsolatok.

DARVAS IMRE iskolaotthonterve a tevékenységmódok ilyenfajta elkülönítéséhez

A TANULÓT DETERMINÁLÓ SZEMÉLYEK, KÖZÖSSÉGEK, INFORMÁCIÓHORDOZÓK
ES TERBELI MEGJELENÉSÜK

NEVELŐ-MŰVELŐ KÖZEG

kedvező feltételeket kínál. Részben az elkülönültség és önállóság tiszteletével, részben a különféle funkcionális övezetek szerencsés csatlakoztatásával. A két tanulócsoporthy traktusokban a gazdagabb osztottság és az iderendelt kiszolgáló részek, valamint a kellő akusztikai szigetelést nyújtó megoldással gazdag variáltságú és nagy szabadságú programtervezést tesz lehetővé. (4. sz. melléklet.)

Tevékenység szabadban

Az iskolaotthonnak nem járulékos része, hanem fontos szerkezeti eleme az udvar, a kert. Magyarországon a normák szerint 16 m² az egy tanulóra jutó fajlagos telekterület, míg az NSZK-ban 25 m² + 25% tartalékterülettel számolnak. Pirk könyvében (Pirk Ambrus: Játékról komolyan. Bp. 1979.) felhívja a figyelmet arra, hogy az életmódváltozással és a fejlődéssel járó fokozottabb követelményrendszer differenciáltabb és sokoldalúbb környezetkialakítást követel az iskola kertjétől. Az iskola kertjének biztosítania kell a megfelelő külső környezetet az iskola zavartalan működéséhez, és olyan önálló funkciókat is be kell töltenie, amelyek a tartalmas elfoglaltságok és a gyerekek fejlődése szempontjából elengedhetetlenek.

INTIM TÉR céljaira alkalmas a	CSOPORTSZOBA és a TERASZ (kiegészítő használatra) (párhuzamosan)	max. 15 fő felzárkóztató csoport intenzív segítséget igénylő csoport önálló csoport részére
FÉLFUNKCIONÁLIS TÉR a	TANTEREM- FOGLALKOZTATÓ	max. 30 fő ellenőrzött és irányított foglalkozásokhoz
KÖZPONTI ÖVEZET a	KÖNYVTÁR-ÜTTÖRÖ- ELŐADÓ TECHNIKAI és REKREÁCIÓS TEREK AULA (FÓRUM) FÉLIG FEDETT JÁTSZÓTEREK ÉTTEREM	az egyéni használattól kezdve a közösségi manifesztációkig
SZOLGÁLTATÓ ÖVEZET az	IGAZGATÁS RAKTÁROZÁS TECHNIKAI ELŐKÉSZÍTÉS TERE	a működtetés feltételeit foglalja magában

A cél minden esetben természetesen a mind nagyobb választék kialakítása. A változatokban azonban érdemes a helyi sajátosságok és hagyományok, a meglévő adottságok fokozottabb igénybevételére gondot fordítani.

Az iskolatelken helyet kell biztosítani: – szüneti udvar, – sportudvar és ügyességi-gimnasztikai játéktér, – (az egész napos foglalkoztatás még felveti) – az építő-konstruktív játéktér, – vizes játéktér, – kaland játékhely, – gyermekek által gondozott gyümölcs- és zöldségszert, – állatok őrzésére alkalmas hely kialakítását is.

A *szüneti udvar* számára a tervben a csoportszobákhoz kapcsolt terasz felelhet meg. Itt – a vázlattal ellentétben – kerülni kellene a közvetlen csatlakozást, és pázsitfolyosós megoldást kellene alkalmazni a tanulás helyeinek hővédelme szempontjából. A kisebb csoportok elkülönült udvarrészei között különböző funkciók szerinti feladatmegosztás is kialakítható. Például lépcsős tér csatlakoztatása az egyik oldalon; lengőteke, célbadobás, pingpong igényeinek kielégítése a másik oldalon.

A félig fedett, félig nyitott terek a tapasztalatszerzés életkori sajátosságoknak megfelelő igények kielégítésére használhatók. Ilyenek például az építőjáték, a mobil játék, szerepjátékok, kalandjátékok, állatgondozás, kertészkedés stb.

Az iskolaotthon tervének tartalmi megközelítése

Bármely építészeti terv a tervezés időszakában csak bizonyos számú ember bizonyos tevékenységeinek fizikai kereteiben gondolkodhat. Ezen túl architektúrájával, arányaival, alkalmazott anyagaival sugallhat bizonyos szellemet, de ennek tartalomba öntése, valóráváltása a használók feladata. Építésznek kettős megkötöttsége, hogy nemcsak az anyagok és fizikai törvények ellenállását kell legyőzni, de a várható használat dogmáival is meg kell küzdeni.

Az iskolai tevékenységek belső arányainak az iskolaotthon keretei között szükséges módosulásairól korábban már szóltunk. Azt, hogy ez a tevékenységszerkezeti átalakulás milyen stratégiai értelmű újragondolását igényli a nevelés, művelődés és legtagabb értelemben vett személyiségfejlődés gondozásának, irányításának – e terv kapcsán megpróbáljuk röviden jelezni; betartva a rendelkezésre álló tér, nevelő és segítő személyzet, valamint az időkeret adott paramétereit.

A HAGYOMÁNYOS ISKOLAI TÉNYEZŐK „FEJLESZTŐ” JELLEGE (F. Vankó-Talyigás nyomán)

Cél	Pedagógiai környezet	Személyiségtényezők
Korszerű műveltség	Tananyag „személyi-tárgyi feltételek” (normatív, személytelen)	Mechanikus tudás, erős perszerveráció (szavak, gondolatok, értelem nélküli ismételtetése)
Világnézeti szilárdság	Tananyag + deklaratív közlés (szentenciák)	Definitív tudás (nem konvergálható), belső aktivitás csökken
Erkölcsei értékrend	Tananyag + deklaratív közlés (moralizálás)	Emocionálisan irányított magatartás (spontaneitás túlteng) különböző clójljú modellek tükröződése) fele-más értékrend

„Mindenoldalúan fejlett személyiség”
Eredmény: irreleváns tudás, labilis kapcsolatok, konfliktushelyzetek

A SZOCIÁLPEDAGÓGIAI JELLEGŰ FEJLESZTÉS TÉNYEZŐI (F. Vankó-Talyigás nyomán)

Cél	Pedagógiai környezet	Személyiségtényezők
Életmód és életkori adottságok egyensúlya Valóságismeret növe- lése	Játék, kommunikáció, differenciált mozgás Információgazdag, sok eszközű környezet (tárgyak, eszközök, problémák sokasága)	Pszichofizikai állóképesség Releváns társadalom-, ill. valóság- ismeret (cselekvő gondolkodás, kreati- vitás)
Önismeret fokozása	Társas helyzetek sokfélesége: a társas viselkedés szituatív elsajátításának a lehetősége	Empátiakészség, kooperációkészség
Alkotóképesség és belső aktivitás ösztönzése	Sokváltozós helyzetek, több megoldású problémák (fantázia stimulálása)	Tudatos, autonóm kommunikáció, manipuláció

„Harmonikus és differenciált fejlesztés”
Eredmény: a belső függetlenség, a környezeti biztonság és a valóság-
ismeret növekedése

A két táblázat két irányt jelöl, világosan látszik azonban, hogy az iskolaotthon életének szervezésekor az utóbbi stratégiát kell követni!